

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

ทองดีมีคุณค่า: การพัฒนา – ทุนนิยม หรือ ด้อยพัฒนา – ทุนนิยมชายขอบ ?

“การพัฒนา” เป็นคำที่ยิ่งใหญ่และกว้างขวางมากเกินกว่าที่ประชาชนลาวส่วนมากจะตามทันและเข้าใจความหมายของคำนี้ได้อย่างลึกซึ้งได้ เพราะการพัฒนามิได้ดำรงอยู่แค่เรื่องเดียวเท่านั้นแต่แทรกซึมอยู่ในทุกเรื่องตั้งแต่เรื่องเล็กที่สุดจนกระทั่งถึงเรื่องใหญ่ที่สุด ทั้งในระดับรากหญ้าและระดับชนชั้นสูง ทั้งต่อมนุษย์และเครื่องจักร แต่ในขณะที่ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงการพัฒนาในระดับประเทศ ส.ป.ป.ลาว ที่ส่งผลถึงทั้งประเทศ องค์กรรัฐและเอกชน สิ่งแวดล้อม และประชาชน ซึ่งผู้ศึกษาจะเน้นไปที่ผู้หญิงเป็นหลักเนื่องจากเล็งเห็นถึงศักยภาพที่ผู้หญิงลาวมีแต่เพิ่งได้แสดงออกมาให้โลกรับรู้ และ โอกาสที่ผู้หญิงเพิ่งได้เข้าร่วมในการพัฒนาและงานที่ผู้หญิงกระทำทั้งในบ้านและนอกบ้านเพิ่งถูกยอมรับว่าเป็นงาน

เนื่องจาก รายงานของ Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) ได้ระบุไว้ว่า “ประชากรสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นผู้หญิง 51% และเป็นผู้ชาย 49% อัตราการอ่านออกเขียนได้ของผู้หญิงนั้นต่ำกว่าผู้ชายถึง 30% ซึ่งกำลังแรงงานหญิง 69.5% และและกำลังแรงงานชาย 55.6% นั้นในภาคเกษตรกรรม ผู้หญิงต้องรับผิดชอบทั้งงานในฟาร์มหรือสวนและยังต้องดูแลงานในบ้านอีกด้วย ผู้หญิงยังมีบทบาทอย่างมากในการทำนาขาย ผู้หญิงมีส่วนเกี่ยวข้องในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการจัดการการขยายพันธุ์สัตว์เล็ก โดยส่วนใหญ่ผู้หญิงก็เป็นผู้จัดการสินค้าเกษตรในตลาด นอกจากนั้นผู้หญิงยังมีส่วนร่วมในการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน โดยการทอผ้า ขายสินค้าเล็กๆ น้อยๆ รับจ้าง และงานจักสาน งานบ้านที่ผู้หญิงทำอยู่ทุกวันนี้ถูกบอกว่าเป็นงานไม่มีค่า และไม่เคยมรวมอยู่ในรายได้ประชาชาติว่าเป็น “งาน” (<http://www.fao.org/sd/wpdirect/WPre0109.htm>) จากรายงานดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่าจำนวนของผู้หญิงนั้นมีมากกว่าผู้ชาย ส่งผลให้ผู้หญิงนั้นมีบทบาททางด้านแรงงานอย่างมาก โดยเฉพาะในเขตชนบท และอาจจะพูดได้ว่าแรงงานหญิงเป็นแรงงานหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวที่มีสมาชิกหลายคน

เมืองวิไลบูลีเป็นเมืองหนึ่งใน 4 เมืองที่ยากจนที่สุดในแขวงสะหวันนะเขต แสดงว่าถึงแม้โครงการเหมืองจะเข้ามาตั้งอยู่ที่พื้นที่แห่งนี้ และพยายามพัฒนาในหลายๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นทางด้านสาธารณสุข เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข ฯลฯ แล้วก็ตาม

แต่ก็ยังไม่สามารถยกระดับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้ตามที่ทางรัฐบาลต้องการ เพราะยังมีหลายๆ ด้านที่ต้องได้พัฒนาเพิ่มเติมและควรพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพัฒนาในด้านความคิดที่มีความเท่าเทียมกันทางเพศภาวะให้เพิ่มขึ้น

เพื่อปฏิบัติตามแผนงานพัฒนาสำหรับผู้หญิง โดยมีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชาติ คือ (1) สนับสนุนกิจกรรมด้านเศรษฐกิจของผู้หญิง (2) ปรับปรุงการเข้าถึงด้านการบริการขั้นพื้นฐานเช่นเข้าถึงการศึกษาและสุขภาพ การเข้าถึงแหล่งทรัพยากรที่สามารถทำการผลิต ขยายการบริการ ผลักดันให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ปัญหาในระดับท้องถิ่น (3) เอาใจใส่ต่อข้อเรียกร้องต้องการของผู้หญิงเพื่อให้มีส่วนร่วมในการสร้างแผนพัฒนาและนโยบายระดับชาติ (คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อความก้าวหน้าของแม่หญิง, 2005)

แม้ว่าทั้งในระดับสากลและระดับประเทศดูเหมือนว่าจะเล็งเห็นถึงความสำคัญของผู้หญิง และกำหนดนโยบายให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเท่าเทียมกับผู้ชายในทุกด้าน แต่การนำนโยบายมาปฏิบัติยังไม่ปรากฏผลว่าผู้หญิงจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกับผู้ชายได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะเมื่อสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจมีการปรับเปลี่ยนไปเป็นทุนนิยมเสรีด้วยแล้ว รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะยังมีหลายระดับทับซ้อนกันและซับซ้อนมากขึ้น รวมทั้งความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะ ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีลาวเองก็ยากที่จะสามารถทะลวงกำแพง “ความด้อยพัฒนา” และต่อรองกับอำนาจของทุนภายนอกประเทศได้อย่างเท่าเทียม ดังนั้น ส.ป.ป.ลาวที่พยายามจะก้าวไปสู่การเป็น “ประเทศที่พัฒนาแล้ว” โดยผ่านระบอบทุนนิยมนั้นต้องกลายเป็นทุนนิยมเล็กๆ ที่อยู่ชายขอบของระบบทุนนิยมหลักอีกที

แนวคิดการพัฒนาเป็นแนวคิดที่มาจากประเทศตะวันตก “ทุนนิยม” ที่มีความเจริญแล้ว หรือ โดยทั่วไปเรียกว่า “การพัฒนากระแสหลัก” ที่ตั้งอยู่บนฐานความคิด การวางแผน โดยผ่านโครงสร้างสังคมที่มีระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ จึงกระทำโดยผู้ชาย และเพื่อผลประโยชน์ของผู้ชายมากกว่า โดยไม่ใส่ใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางเพศ/เพศภาวะ เชื้อชาติ ศาสนา ชนเผ่า ชนชั้นอายุ ฯลฯ การพัฒนากระแสหลักให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจมากกว่าเรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นทางสังคมเพราะมองว่าเมื่อประเทศมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีแล้วก็จะสามารถพัฒนาประเทศในด้านอื่นๆ ได้และมองว่าผลบวกจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะส่งผลดีต่อโครงสร้างด้านอื่นๆ ของประเทศ แน่แน่นอนว่าการพัฒนาแบบนี้ผู้หญิงไม่มีส่วนร่วมเท่าไร แต่ผู้หญิงกลายเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าวมากกว่าผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพื่อทำการผลิต การเก็บหาอาหารเพื่อเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือน

การพัฒนาให้เป็นเหมือนกับประเทศตะวันตกทำให้ลาวตกอยู่ในฐานะทุนนิยมชายขอบ ซึ่งก็คือ การที่นักลงทุนต่างชาติและรัฐบาลของประเทศนั้น ๆ ร่วมมือกันในการทำธุรกิจไม่ว่าจะเป็นระดับเล็กหรือระดับใหญ่และก่อผลให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมแต่ยอมรับได้ ซึ่งในกรณีของ โครงการขุดค้นบ่อทอง-ทองแดงเซโปน ที่แขวงสะหวันนะเขต ส.ป.ป.ลาว นี้ ซึ่งเป็นการลงทุนขนาดใหญ่โดยเป็นความร่วมมือที่นักลงทุนชาวออสเตรเลียมาทำสัมปทานเหมืองแร่แบบครบวงจรทั้งการสำรวจและการขุดค้น เพื่อค้นหาแร่ ผลิต และจำหน่ายไปทั่วโลก และเป็นที่น่าแน่นอนว่าการทำธุรกิจแต่ละอย่างนั้นย่อมมีทั้งผู้ที่ได้เปรียบและเสียเปรียบ นักสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal Feminism) ได้ให้ความสำคัญและเน้นย้ำถึงความไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ หมายความว่า ประชาชนท้องถิ่นต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำรงชีวิต การทำมาหากิน พื้นที่ทำมาหากินและที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะผู้หญิงที่เคยผูกติดกับพื้นที่บ้าน และครอบครัว จากสถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปก็มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต โดยการเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม การออกไปทำงานนอกบ้าน แต่หลังจากกลับจากงานก็ต้องทำงานบ้าน และทำอาหารเลี้ยงครอบครัวเหมือนเดิมอยู่ดี หมายความว่า ผู้หญิงก็ต้องทำงานเป็นสองเท่าทั้งในบ้านและนอกบ้านและเป็นงานที่หนักเพิ่มมากขึ้นด้วย

กระบวนการการพัฒนาทางเศรษฐกิจของ ส.ป.ป.ลาว เป็นไปในรูปแบบและอัตราที่เชิงซ้ำ เพราะในอดีตเคยตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของหลายประเทศ ทำให้การพัฒนาขี้อ้างหลังไม่เท่าทันกับประเทศอื่นๆ ในโลก แต่เมื่อมาถึงช่วงจินตนาการใหม่ก็มีการหักมุมโดยการเปิดประเทศอย่างเต็มที่เพื่อให้ให้นักลงทุนเอกชนทั้งภายในและต่างประเทศเข้ามาลงทุนอย่างไม่จำกัด เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงเกิดมีการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศอย่างก้าวกระโดดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจมหภาคและหรือ “ภาพรวม” เช่นในเรื่องของการกระจายรายได้และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชนที่กระเตื้องขึ้นอย่างรวดเร็วจนบางทีลืมนึกไปว่า การพัฒนาอันรวดเร็วนี้จะส่งผลอย่างไรในอนาคต

โครงการขุดค้นบ่อทอง-ทองแดงเซโปน เป็นโครงการระดับประเทศ ส่งผลต่อผู้คนมากมายทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพราะคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ถึงชั่วตรงกันข้ามสองสิ่งนี้ และไม่ใช่ว่าส่งผลต่อคนเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นแต่ยังส่งผลถึงผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่าง ระดับการศึกษาที่ต่างกัน ฐานะทางสังคมและครอบครัวแตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่าโครงการขุดค้นบ่อทอง-ทองแดงเซโปนนี้ ส่งผลตั้งแต่ระดับบนลงล่าง ระดับประเทศถึงระดับจังหวัด อำเภอ ชุมชน หมู่บ้าน และชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงที่ได้รับผลมากกว่าผู้ชายเนื่องด้วยการดำเนินชีวิตและจารีตประเพณีวัฒนธรรม ต่อผู้คนที่ทั้งรู้และทั้งที่ไม่รู้ถึงกระบวนการการสำรวจ ขุดค้น และผลิตแร่ดังกล่าว

เมื่อประเทศลาวได้รับการปลดปล่อยมีเอกราชเป็นของตนเองเมื่อปี ค.ศ. 1975 รัฐบาลลาวจึงพยายามเร่งให้มีการพัฒนาอย่างรีบด่วนเพื่อให้เท่าทันกับบรรดาประเทศอื่นๆ ในโลก และต้องการทำให้ประเทศของตนหลุดพ้นออกจากความด้อยพัฒนาภายในปีค.ศ. 2020 ฉะนั้นในปีค.ศ. 1986 รัฐบาลลาวได้มีการปฏิรูประบบเศรษฐกิจของลาวใหม่ โดยใช้ “จินตนาการใหม่” หรือ “กลไกเศรษฐกิจใหม่” จึงทำให้ลาวมีการเปิดประเทศให้นายทุนต่างชาติเข้ามาลงทุนไม่ว่าจะเป็นธุรกิจขนาดเล็กและขนาดใหญ่ โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างมากมายของลาว เช่น ไฟฟ้า แร่ ฯลฯ เป็นสิ่งดึงดูดให้นักลงทุนเข้ามา

เหมืองทอง-ทองแดง เซโปน ก็เป็นธุรกิจประเภทหนึ่งที่มีมาอย่างยาวนานพอสมควรคือเริ่มทำการสำรวจตั้งแต่ปีค.ศ. 1993 และเริ่มทำการผลิตเมื่อปีค.ศ. 2003 ซึ่งเจ้าของเป็นบริษัทของออสเตรเลียและสร้างรายได้เข้าประเทศมากเป็นอันดับสองรองจากไฟฟ้า จากภาษีที่ทางบริษัทต้องจ่ายให้รัฐบาลในแต่ละปี เหมืองแห่งนี้เป็นเหมืองที่ตั้งอยู่แขวงสะหวันนะเขต ครอบคลุมเอาเมืองวิตะบูลีและเมืองเซโปน (เป็นเมืองที่นักปฏิวัติลาวเคยใช้เป็นที่กบดานจากฝ่ายศัตรูเมื่อมีภัยสงคราม) บนเนื้อที่สัมปทาน 1,250 ตารางกิโลเมตร ฉะนั้นจึงมีการเคลื่อนย้ายประชาชนออกจากพื้นที่สัมปทานหลายหมู่บ้านทำให้มีประชาชนหลายกลุ่มที่เกิดความไม่พอใจที่ต้องสูญเสียพื้นที่ทำกินที่ไม่คุ้มกับค่าตอบแทนที่ทางบริษัทมอบให้ แต่ทางบริษัทก็สามารถไกล่เกลี่ยจนลงตัวจนได้ในที่สุดทางบริษัทยังได้เสนองานให้ชาวบ้าน ได้ทำเป็นระยะๆ

เมื่อมีเหมืองเข้ามาทำให้เมืองที่เคยได้ชื่อว่าชนบทที่สงบราบเรียบมีความครึกครื้นมีสีสันมากขึ้น ชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากที่เคยทำไร่ ทำนา ปลูกผัก หาของป่า ซึ่งเป็นกิจวัตรประจำวันของชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงก็ต้องเปลี่ยนมาเป็นทำงานในเมืองบ้าง เปิดร้านขายของบ้าง เปลี่ยนทัศนคติในการใช้ชีวิตมากขึ้น การทำไร่ทำนาก็เริ่มมีน้อยลง มีเครื่องอำนวยความสะดวกครบทุกอย่างแล้วแต่แต่ละคนจะสรรหามา บางคนก็มีฐานะที่ดีขึ้นแต่บางคนก็กลับเลวร้ายลงต้องดิ้นรนมากขึ้น สังกัดได้จากบรรดารูปแบบของบ้านที่มีลักษณะใหญ่ขึ้นและผสมผสานระหว่างรูปแบบเดิมและรูปแบบที่ทันสมัยขึ้น ชาวบ้านมีอาชีพที่หลากหลายและมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากเดิม มีร้านอาหาร ไร่คอกยบริการที่มีทั้งของคนในท้องถิ่นและจากคนนอกพื้นที่ มีรถวิ่งกันอย่างขวักไขว่ แต่บางคนกลับไม่มีที่จะทำกินและไม่มีอาชีพรองรับเนื่องจากที่ดินเป็นของเหมืองไปแล้ว และอาชีพอย่างอื่นนอกจากทำนาก็ทำไม่เป็น มีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น

ที่สำคัญที่สุดเมื่อมีเหมืองแห่งนี้ก็มีการเคลื่อนย้ายแรงงานมาจากทั่วประเทศทั้งนักวิชาการและพนักงานทั่วไป ไม่ว่าจะมาจากเวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ เชียงขวาง หลวงพระบาง ฯลฯ มีคนงานจากบริษัทต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นคนลาว ไทย และต่างประเทศอีกหลายบริษัท เมื่อความเจริญเข้ามาถึงพื้นที่แห่งนี้ทำให้มีสื่อต่างๆ โดยเฉพาะโทรทัศน์เข้ามาอย่างรวดเร็วจนคน

บางกลุ่มปรับตัวให้เท่าทันกับสังคมสมัยใหม่ไม่ได้จึงทำให้มีการเคลื่อนย้ายตนเองออกจากพื้นที่ไปหาที่อยู่ ที่ทำงานใหม่ยังตัวเมืองใหญ่ๆ หรือต่างประเทศบ้าง อาจมีถูกหลอกบ้าง เป็นเหตุให้เมืองนี้มีทั้งคนเข้าและคนออกอย่างขวัคไขว้ แต่เนื่องจากเมืองวิไลบูลีนี้นี้เป็นเมืองที่ยากจนที่สุดในจำนวน 4 เมืองของแขวงสะหวันนะเขตจึงยังไม่มีร้านกินดื่มมากเท่าเมืองที่กำลังพัฒนาต่างๆ ไป

ประชาชนส่วนมากอาศัยเหมืองแห่งนี้เป็นที่สร้างรายได้ในแต่ละวัน เป็นที่พึ่งพิงในการดำรงชีวิต เหมืองได้สร้างความเคยชินในการใช้ชีวิตให้แก่ชาวบ้าน แต่เป็นที่น่าสนใจว่า ถ้าเหมืองแห่งนี้และคนอื่นๆ เคลื่อนย้ายออกไปแล้วประชาชนที่นี่จะมีชีวิตอย่างไร ระบบนิเวศเล่าจะเป็นเช่นไร

ผลกำไร – ผลกระทบสิ่งแวดล้อม : คู่หรือไม?

เมื่อพูดถึง “การพัฒนา” นักวิชาการส่วนใหญ่ก็ดี รัฐและเจ้าหน้าที่รัฐก็ดี รวมทั้งสาธารณชนทั่วไป มักจะไม่มีข้อสงสัยต่อสิ่งนี้ การพัฒนาถูกมองในความหมายที่เป็นด้านบวกเพียงด้านเดียวมาโดยตลอด แม้หากจะมีข้อทักท้วงว่าเกิดผลกระทบในด้านลบตามมา ก็มักจะได้รับการอธิบายว่า เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เมื่อได้อะไรบางอย่างก็จำเป็นต้องเสียอะไรบางอย่างเพื่อแลกมา ประเด็นคำถามจึงอยู่ที่การแลกนั้น “คุ้มหรือไม่?”

ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือในขณะที่ทรัพยากรส่วนรวมสูญหาย และถูกทำลายไปอย่างรวดเร็วเช่นนี้ กลับปรากฏว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งเป็นผู้ที่อยู่กับทรัพยากรเหล่านั้น และจำเป็นจะต้องใช้ทรัพยากรเหล่านั้น เช่น ดิน น้ำ ป่า และผลผลิตของป่าในการดำรงชีวิตประจำวัน กลับไม่ได้ประโยชน์อะไรจากทรัพยากรเหล่านั้น มิหนำซ้ำ ยังถูกกีดกันออกจากถิ่นฐานบ้านเรือน นา ไร่ และป่าที่เคยเป็นฐานที่มาของชีวิตของสังคมและวัฒนธรรมของพวกเขา การถูกกีดกันออกดังกล่าวนี้กระทำโดยรัฐที่อ้างว่าทำไปเพื่อการพัฒนาและการอนุรักษ์ป่าและน้ำ แต่สำหรับประชาชนชายขอบผู้ไร้อำนาจเหล่านั้น การพัฒนาของรัฐ คือ การเลือกที่รักมักที่ชังบนฐานของการจำแนกหรือจัดประเภทคนบนมายาคติต่างๆ ทางชนชั้น/ฐานะทางเศรษฐกิจ ภูมิหลังหรือความแตกต่างทางชาติพันธุ์ อายุ สภาวะทางร่างกาย เพศ/เพศภาวะและเพศวิถี เป็นต้น คนรวยหรือข้าราชการมักมีอำนาจ มีโอกาสเข้าถึงและได้ประโยชน์จากทรัพยากรของส่วนรวมในรูปแบบและวิธีการต่างๆ แต่สำหรับคนจนและคนชายขอบอำนาจมากๆ เช่นผู้หญิง ชาติพันธุ์ ผู้หญิงจนแล้วพวกเขากลายเป็นคนที่ทำผิดกฎหมาย คนไร้ที่ทำกินกับทั้งยังถูกป้ายสีว่า เป็นผู้บ่อนทำลายทรัพยากรป่าไม้และแหล่งต้นน้ำลำธารของประเทศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำลายความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม

อนึ่ง “ การทำลายความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ จะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม จึงเป็นการทำลายโอกาสทางการศึกษาและใช้คุณค่าของภูมิปัญญาความรู้ นั้นให้เป็นประโยชน์ ต่อประเทศชาติและมนุษยชาติในปัจจุบัน” (ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ้างใน ยศ สันตสมบัติ. 2542: คำนำ)

การครอบงำทางด้านวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม ในยุคที่เส้นแบ่งพรมแดนระหว่างประเทศค่อยๆ หดความหมายไปที่ละน้อย เพราะการไหลบ่าของวัฒนธรรมการบริโภค การแต่งชุดสุทศผูกเนคไทที่แสดงความเป็นสากลแพร่หลายไปในระดับผู้นำ นักธุรกิจและนักการเมืองของทุกประเทศ (ยกเว้นผู้นำเกาหลีเหนือ กลุ่มอัลกออิดะห์ ตอลิบานและเช่นเดียวกันกับกลุ่มมุสลิมบางประเทศ) ได้รับการยอมรับ โดยคุณฐิและโดยสงบเสงี่ยมว่าเป็นการแต่งกายที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งชนชั้น เป็นสัญลักษณ์ของเผ่าชนใหม่ที่น่าแปลกใจ (ที่การใส่เสื้อนอกสำหรับกันหนาวและใช้แถบผ้ารูปทรงคล้ายธงห้าม้ารัดคอกลายเป็นแฟชั่นของคนชั้นสูงและเกือบจะสูงในบางประเทศที่มีภูมิศาสตร์อยู่ใกล้ เส้นศูนย์สูตรซึ่งมีอุณหภูมิสูงสุดอยู่ที่ 45 องศาเซลเซียส) ภาษาพูด ภาษาเขียนและงานศิลปกรรมทั่วโลกก็ถูกตัดต่อพันธุกรรมจนสูญเสียอัตลักษณ์อันเป็นเสน่ห์ของเชื้อชาติ ศาสนาแห่งเงินตราได้เข้าแทนที่ประเพณีอันผูกพันกับธรรมชาติ

เหตุผลและความเชื่อมั่นของนักลงทุน (นักเก็งกำไรในตลาดหุ้น) ทำให้ผู้คนต้องพินอบพิเทาต่อแขกต่างชาติ ด้วยเกรงว่าจะกระทบกระเทือนการลงทุนและการรีดนาทาเร้นของพวกเขา การเติบโตของตัวเลขจีดีพีกลายเป็นเป้าหมายและเป็นเครื่องวัดความก้าวหน้า หรือถอยหลังของสังคมแทนดัชนีความผาสุกมวลรวมของผู้คน ฯลฯ (พลธรรม อริยสัจจา, 2552)

โครงการแต่ละโครงการที่คิดค้นและดำเนินการทุกโครงการย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งผู้ที่ได้เปรียบและเสียเปรียบ ต่างกันอยู่ที่ใครจะได้มากได้น้อย เสียมากเสียน้อย ในช่วงเวลาหรือสถานการณ์ใดเท่านั้นเอง แต่มากกว่า 90% ผู้หญิงก็ตกเป็นคนที่ถูกรูปรับและกดขี่หลายชั้นหลายระดับอยู่ดี ดังที่ อลิซาเบธ เจนเวย์ (Elizabeth Janeway) กล่าวว่า “เพื่อที่จะเข้าใจการทำงานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เราจำเป็นต้องพิจารณาสถานการณ์ของผู้อ่อนแอ คนอื่นและสมาชิกกลุ่มที่สองของกระบวนการที่ทำให้สังคม ดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงได้ และผู้หญิงคือกลุ่มคนที่เก่าแก่ที่สุดใหญ่ที่สุด และเป็นกลุ่มที่เป็นแกนกลางที่สุดของมนุษยชาติที่อยู่ภายในประเภทของผู้อ่อนแอและถูกปกครอง” (Janeway, E. 1980, 4 อ้างใน Kramarae C, & Treichler, P., 1992, 351-2 ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ้างใน เอกสารประกอบการสอน)

WID – WAD – GAD – WED

ถึงอย่างไรผู้หญิงก็ถูกกดขี่จากอำนาจในสังคมชายเป็นใหญ่อยู่ดี แม้ว่าผู้หญิงยุคใหม่จะมีสิทธิมีเสียงมากขึ้น ก็ยังไม่สามารถทำให้ผู้ชายลดความตระหนงในความเป็นผู้กุมอำนาจ ผู้ยิ่งใหญ่ไม่ได้เพราะ “อีกจุดหนึ่งที่แนวคิดเรื่อง อำนาจที่จะกระทำ (Power-to) ต่างจากอำนาจเหนือ (Power-over) คือ อำนาจที่จะกระทำนี้เมื่อมีเพิ่มขึ้นแล้วไม่จำเป็นว่าจะต้องมีใครที่สูญเสียอำนาจไปอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้หญิงมีอำนาจมากขึ้น มีสิทธิและความเสมอภาคเท่ากับผู้ชายไม่ได้หมายความว่า แม้ผู้ชายจะถูกลดอำนาจ ผู้ชายก็ยังคงมีอำนาจอยู่ สถานภาพก็ไม่ตกต่ำ” (ฉลาดชาย รมิตานนท์)

ในความคิดของผู้ศึกษาเห็นว่า การที่จะพัฒนาพื้นที่หนึ่ง เมืองหนึ่ง หรือประเทศหนึ่งได้นั้น ต้องอาศัยความปรองดอง ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ร่วมด้วยช่วยกัน เล็งเห็นถึงผลกระทบที่จะตามมาของทั้งสองฝ่ายให้มากที่สุด ควรให้ความสำคัญกับกลุ่มคนหรือชุมชนที่ยังขาดแคลนซึ่งทุกอย่างไม่ว่าทางร่างกายก็เหมือนทางด้านจิตใจ

เมื่อมีการร่วมงานกันระหว่างนายทุนและลูกจ้างก็ย่อมมีการกระจายอำนาจของหน่วยงานแต่ละขั้นตอน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ลดล้นกัน ไปตามแต่หน่วยงานและหน้าที่ โครงการนี้ได้ให้ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายพอสมควรเพราะไม่มีการแบ่งหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจน ผู้หญิงสามารถทำงานที่ผู้ชายทำได้ทุกประเภทขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน เช่นผู้หญิงสามารถขับรถแทรกเตอร์ได้ แต่ในทางกลับกันงานที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ถูกมอบหมายให้ทำนั้นก็ยังเป็นงานที่ผลิตซ้ำงานที่ผู้หญิงเคยทำมาแล้วอยู่ดีเช่น งานทำความสะอาด ทอผ้า การเกษตร ฯลฯ

ในแนวคิดสตรีนิยมยังคงเห็นว่า ผู้หญิงยังคงถูกกดขี่ให้อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้ชาย โดยอยู่ภายใต้การกดทับของคำว่า “เพศภาวะ” ซึ่งมีคำว่า “การพัฒนา” อยู่เบื้องหลังของการกดขี่นั่นเอง เพื่อให้ทุกคนมองข้ามการถูกกดขี่เห็นแต่ความก้าวหน้าของตัวเอง ครอบครัว บ้านเมือง และประเทศชาติเท่านั้น

ชาวบ้านในเมืองวิไลบุรีที่ผู้ศึกษาได้ทำการสัมภาษณ์เกือบทั้งหมดนั้นกลับไม่ได้มองว่าตัวเองอยู่ใต้อำนาจของใคร สามารถตัดสินใจเลือกทางเดินของตัวเองได้อย่างชัดเจนและพอใจกับมันอย่างยิ่งเป็นอิสระจากผู้อื่นเพราะมีงานทำเป็นของตัวเองดังที่ ทัลคอตท์ พาร์สัน (Talcott Parson) พูดว่า “อำนาจไม่ใช่เรื่องของการบีบบังคับ (Social Coercion) หรือการครอบงำทางสังคม (Social Domination) หากแต่อำนาจเกิดจากศักยภาพของระบบสังคม (Social System’s Potential) ในการที่จะประสานกิจกรรมของมนุษย์และทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการบรรลุถึงเป้าหมายทั้งหลายทั้งปวงของสังคม” (ฉลาดชาย รมิตานนท์ อ้างในเอกสารการสอน)

ท้ายที่สุดแล้ว ถึงแม้ว่าลาวจะเข้าสู่กระแสพัฒนาที่มี UN นำเข้ามาคือ WID WAD GAD จะเป็นไปได้ยากเพราะเป็นประเทศที่เล็กและอยู่ภายใต้อาณานิคมมานาน เห็นได้จากการทำเหมืองว่าสุดท้ายประโยชน์ไม่ได้ตกอยู่กับคนส่วนใหญ่ พอเหมืองเข้ามาแล้วทำให้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายเฉพาะรายเท่านั้นเพราะบางคนมีอำนาจเพิ่มขึ้น แต่บางคนกลับมีภาระเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะผู้หญิงที่เมื่อก่อนก็ทำงานส่วนหนึ่งอยู่แล้วแต่มาเดี๋ยวนี้กลับต้องมีภาระเพิ่มงานอีกส่วนหนึ่งอีกเพราะต้องทำงานทั้งในบ้านและนอกบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นผ่านโครงการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งโครงการพัฒนาท้องถิ่นนี้ในที่สุดแล้วก็คล้ายกับเป็นการสร้างภาพพจน์ว่าเหมืองไม่ได้ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ได้ทำลายชุมชน ตรงกันข้ามกลับทำให้ชุมชนเข้มแข็งสิ่งแวดล้อมดีขึ้นแต่แท้ที่จริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่

ลาวภายใต้การพัฒนาเป็นทุนนิยมศูนย์กลางแต่เป็น “ทุนนิยมที่อยู่ชายขอบ” ของการพัฒนา เห็นได้จากการศึกษาเรื่องเหมืองถึงแม้จะมีทรัพยากรที่มากมายหลากหลายประเภทและมีอำนาจในการต่อรองกับนายทุนระดับหนึ่งแต่ก็ยังต้องพึ่งพิงทุนนิยม พึ่งทุนและการบริหารจัดการจากต่างชาติ แต่สุดท้ายถึงแม้พยายามจะผลักดันตัวเองเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างสมบูรณ์เพียงไรก็ตามก็ยังเป็นได้แค่ทุนนิยมชายขอบอยู่ดี เพราะการที่จะใช้รูปแบบการพัฒนาที่ UN ได้ให้นำนั่นคือผู้หญิงในการพัฒนา ผู้หญิงและการพัฒนา และเพศภาวะในการพัฒนานั้นเริ่มไม่ได้ผลแล้ว

นอกจากผลกระทบทางด้านลบ ด้านการเมือง สุขภาพ สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการเสริมอำนาจให้เจ้าหน้าที่รัฐก็คือผู้ชายนั่นเอง และการพัฒนาที่มีรูปธรรมเรื่องการทำเหมืองมาเหมารวมเรื่องการแบ่งงานตามเพศภาวะและค่าจ้างแรงงาน

ถึงแม้นโยบายที่รัฐบาลได้วางออกในด้านต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการตอบสนองความต้องการและการเสริมอำนาจให้แก่ผู้หญิงแล้วก็ตาม แต่เราจะรู้ได้อย่างไรว่าในภาคปฏิบัตินั้นทางบริษัทปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดหรือไม่ หรือเป็นเพียงแค่จากบังหน้าเพื่อให้ชาวโลกรับรู้ว่ามันสวยหรูขนาดไหน

เนื่องจากการเก็บข้อมูลค่อนข้างมีอุปสรรคเพราะการที่จะไปหาชาวบ้านเพื่อสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งนั้นต้องมีพนักงานเหมืองไปด้วย โดยพวกเขาอ้างว่าเพื่อความปลอดภัย (ของใคร) และถ้าเข้าไปสำรวจในเหมืองก็ต้องมีผู้ติดตามไปในแต่ละแผนกตลอดเวลา ฉะนั้นข้อมูลที่ได้อาจมีทั้งที่ครบถ้วนและตกหล่นไปบ้างทำให้ข้อมูลไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่า การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะการสัมภาษณ์เชิงเจาะลึกนั้นเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาการพัฒนาของประเทศลาว เพราะทำให้ได้เห็นและเข้าใจมุมมองที่เป็นมุมมองของปัจเจกและเป็นมุมมองที่แตกต่างและเป็นส่วนย่อย (Partiality) ซึ่งสามารถเสริมหรือแม้แต่หักล้างมุมมองกระแสหลักด้านการพัฒนาและเพศภาวะกับการพัฒนาในลาวได้

งานวิจัยชิ้นนี้ทำให้เห็นว่าข้อเสนอแนะของ Vatthana Pholsena เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาการพัฒนาของลาวต่อไป โดย Vatthana Pholsena มองว่าการศึกษาเรื่องราวของประเทศลาวควรมองรอบด้านมากกว่าการศึกษาริบทประวัติศาสตร์การพัฒนาที่มักถูกเขียนโดยนักชาตินิยมมืออาชีพ (Professional Nationalists) ที่เขียนให้ประวัติศาสตร์ประเทศลาวดำเนินไปข้างหน้าเป็นเส้นตรง ไร้มิติซับซ้อนเน้นการต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการศึกษาด้านการพัฒนาของลาวจึงควรนำเอาเรื่องราวและเรื่องเล่าของปัจเจก (Personal Narratives) มาเป็นจุดวิเคราะห์ด้วย เพราะนักชาตินิยมมืออาชีพนั้นมักพยายามเขียนข้ามหรือเขียนลบรอยหยักและความซับซ้อนของคนกลุ่มต่างๆ ไปเสียหมด งานที่เกี่ยวกับการสร้างชาติยุคหลังอาณานิคมของประเทศลาวจึงมักละเลยที่จะนำเสนอการตีความของบุคคลหรือเสียงของปัจเจกไป (Personal Interpretation) (Pholsena, 2006: 220) ซึ่งในกรณีของงานวิจัยชิ้นนี้เสียงของผู้หญิงได้ถูกนำมาใช้ทำความเข้าใจผลกระทบของเหมืองแร่ที่มีต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศและความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและสิ่งแวดล้อมด้วย

ถึงแม้ว่าในงานศึกษาชิ้นนี้จะมีหลายๆ ประเด็นที่ยังไม่ได้รับความกระจ่างโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสิ่งแวดล้อม เพราะระยะเวลาในการทำเหมืองนั้นยังไม่นานพอที่จะเกิดผลกระทบที่ร้ายแรงมากๆ แต่ถึงกระนั้นปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ได้เริ่มส่อแววออกมาแล้วเห็นได้จากชาวบ้านบ้านวังยางต้องย้ายหมู่บ้านออกมาเพราะแม่น้ำมีสารปนเปื้อนเช่นในเหมืองครีตี้ที่ได้อ้างไว้แล้วในบทที่ 4 และจากการมองเห็นของผู้เขียนเองสังเกตเห็นว่า แม่น้ำนั้นได้ไหลผ่านเหมืองเป็นระยะทางไกลพอสมควรด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดมีสารปนเปื้อนเล็ดลอดตามดินและน้ำออกมาสู่ปลายน้ำนั่นคือพื้นที่หมู่บ้านนั่นเอง

การที่โครงการเหมืองเข้ามาพัฒนาชุมชน เสริมอำนาจให้ผู้หญิงนั้นอาจกล่าวได้ว่าเสริมให้ได้จริงแต่แค่บางส่วนเท่านั้นและก็เป็นเสริมอำนาจให้ผู้ชายเพิ่มขึ้นเช่นกัน เพราะถ้าดูในเรื่องของรายได้แล้วถึงแม้ผู้หญิงจะมีโอกาสเข้าสู่สถานภาพของการจ้างงานที่มีเงินเดือนแต่ก็มีโอกาสน้อยกว่าผู้ชาย นอกจากผู้ชายจะมีโอกาสมากกว่าแล้วยังมีเงินเดือนมากกว่าอีกซึ่งเป็นการเสริมอำนาจให้ผู้ชายยิ่งขึ้นไปอีก จากภาพโมเดลการพัฒนาของเหมืองในสายตาของสตรีนิยมจึงมองได้ว่าสังคมลาวเป็นสังคมปิตาธิปไตย (ชายเป็นใหญ่) ที่เริ่มมาตั้งแต่ระดับสูงสุดจนถึงระดับต่ำสุด และยังตอกย้ำอีกชั้นหนึ่งในสังคมชนบทและเมื่ออยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ระบบปิตาธิปไตยยังมีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศนั้นแสดงตัวอยู่ในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ของร่างกายตัวตน พื้นที่ในครัวเรือน พื้นที่ทำงาน พื้นที่ทำมาหากิน ฯลฯ ซึ่งผู้หญิงเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบสองชั้นทั้งจากผู้ชายและสังคมวัฒนธรรมที่ครอบงำอยู่ตลอดเวลา

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่า“เหมือง” ส่งผลถึงผลกระทบในด้านจิตต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เพราะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเจริญทางด้านสาธารณูปโภคไม่ว่าจะเป็นถนน ไฟฟ้า ฯลฯ ทำ

ให้ชาวบ้านมีความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตและการเดินทางไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน ทำให้ชาวบ้านมีน้ำสะอาดใช้หลังจากที่เคยใช้น้ำในแม่น้ำเป็นหลัก และที่อยู่อาศัยก็อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้นเรื่อยๆ ผู้คนมีความกระตือรือร้นในการดำเนินชีวิตเพราะรอคอยว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้างในวันข้างหน้า ส่วนในแง่ผลกระทบในด้านลบนั้นเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ทรุดโทรม และสูญสลายไป ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง และการดำรงชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ “มั่นคง” แต่ทว่าก็เป็นเพียงแค่ระยะชั่วคราวเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาจีนนี้เป็นเพียงการศึกษาผลกระทบภาพรวมของโครงการท่าเหมืองเซโปน ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากเหมืองอื่นๆ บริบทพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่ซับซ้อนหลากหลาย กรณีศึกษาต่างๆ ที่เลือกมาจึงยังไม่สามารถเป็นตัวแทน หรือตัวชี้วัดที่ดีได้หากจะนำไปเปรียบเทียบกับเหมืองอื่นๆ
2. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมยังต้องใช้ระยะเวลาในการศึกษาและเก็บข้อมูลในระยะยาวอีกมาก ซึ่งไม่สามารถปรากฏผลได้ในระยะเวลาอันสั้น เช่นปัญหาด้านสุขภาพ หรือสารพิษปนเปื้อนในน้ำ ฯลฯ
3. โครงการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ต้องใช้ระยะเวลา และกำหนดประเด็นที่ชัดเจนกว่านี้ในการเก็บข้อมูลในเรื่องของผลการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตภายหลังจากเข้าร่วมโครงการฯ
4. แต่การศึกษาจีนนี้ น่าจะเป็นประโยชน์หากมีการศึกษาต่อยอดในเรื่องของ โอกาสในการต่อรอง หรือการมีส่วนร่วม หรือการแสดงบทบาทที่เท่าเทียมกัน ของผู้หญิงในโครงการท่าเหมืองเซโปน จะเป็นอย่างไรต่อไป